

A TELEVÍZIÓ NÉHÁNY MŰVELŐDÉSI, DIDAKTIKAI PROBLÉMÁJA

(Bevezető tanulmány)

NAGY ANDOR

A televízióról általában

A XIX. században a technika területén kibontakozó forradalmi fejlődés eredménye a XX. században születő tömegtájékoztató, tömegszórakoztató, a tömegek felemelkedésének ma már nélkülözhetetlen eszköze: a film, a rádió és a televízió.

A Dr. Günther Kalthofen szerkesztésében megjelent „Das Bild das deine Sprache Spricht” (Heusel, Berlin 1962.) című kötetben „A csoda és felelősség” fejezet szerzője az első sziklafestményeket, majd a mozgás folytonosságát, a teljes valóságot ábrázolni akaró kísérleteket elemezve jut el bizonyos következtetésekhez, melyek a televízió szempontjából érdekesek. Megállapítja, hogy a távolbalátásban a kifejezés minden eddigi formájával szemben az a minőségi különbség mutatható ki, hogy a mozgás illúziója, illusztrációja, reprodukciója helyett *magát a mozgást*, a természetességében megragadott *életet* állítja elének. Nagyszerűsége éppen abban van, hogy lehetővé teszi számunkra a távolban történő eseményeknek a maguk természetességében való egyidejű élvezését.

A televízió elsősorban hírközlési eszköz és ez a tény sem hagyható figyelmen kívül. Hiszen ebből adódik a televízió néző egyik fajta igénye: a világ eseményeinek és természetesen a hazai eseményeknek széleskörű, azonnali megismerése. A televízió, mintegy „ablak” a világra.

A távolság legyőzése, a természetesség (vagyis a szemlélő közvetlen jelenléte) és egyidejűség jelenti a televízió újszerűségét és nagyszerűségét. Nem véletlen, hogy szinte egy csapásra hódította meg az embereket és vált minden eddigi hírközlési és szórakoztató eszköznél népszerűbbé.

Főleg a II. világháború befejezése után indult meg a televízió ugrásszerű fejlődése. Jellemző, hogy Ausztriában jelenleg 27 televíziós adó ontja műsorát mindennap 4–5 órán keresztül. Amerikában 1959 őszén már 44 csak oktatással foglalkozó televízió-adó működött. Csupán Los Angelesben 13 tv-adó van, de kiterjedt televízióhálózata van Olaszországnak, Nyugat-Németországnak, Hollandiának és Dániának is.

Japánban pl. az autók is fel vannak szerelve tv-vevőkészülékkel, mely menet közben is kitűnő képet ad, de említésre érdemes a tv franciaországi népszerűsége is. Jellemző, hogy nincs olyan kávéház, kisvendéglő, étterem és egyáltalán nyilvános hely, hol ne találkozhatnánk a televízióval.

A szocialista országokban főleg az utóbbi esztendőök hoztak lényeges változást a televízió elterjedésében, de ma már elmondhatjuk, hogy nemcsak a Szovjetunióban, de szinte valamennyi szocializmust építő országban nagy népszerűségnek örvend. Lengyelországban pl. — hol viszonylag sokba kerül a vevőkészülék — másfél millió televízió-előfizető van. Csehszlovákiában 1965-re 2 millió előfizetőre számítanak...

A televízió hazánkban

A magyar televízió 1957 óta sugározza műsorát. Az azóta eltelt idő nem elégséges arra, hogy messzemenő következtetéseket tudjunk levonni eddigi munkájáról, de azt máris megállapíthatjuk, hogy a néhány éve feltűnt „technikai csoda” mindennapi életünk szerves tartozékává vált. Hazánkban jelenleg közel 400 ezer előfizetőt tartanak nyilván (1958-ban 8 ezer előfizető volt!) és hozzávetőleges számítások, valamint a szervezett közvélemény-kutatás alapján megállapítható, hogy több mint másfél millió ember nézi rendszeresen Magyarországon a televízió műsorát. Említésre érdemes az a tény is, hogy a tv elterjedése szempontjából előbb tapasztalható — Budapest és a vidék között megmutatkozó — aránytalanság egyre inkább módosul a vidék előnyére. A változásnak számos oka van: ide sorolhatjuk a televíziólánc kiépülését, mely hazánk csaknem egész területén lehetővé teszi a jó vételt, de a tényezők között találjuk az életszínvonal emelkedését is, mely a magán-gépkocsik számának növekedése, az úgynevezett tartós fogyasztási cikkek számszerű emelkedése mellett a tv rohamos elterjedésével is lemérhető.

A tv népszerűségére jellemző, hogy ma már egyre kevesebb az olyan vidéki intézmények, iskolák, párt-, KISZ- és művelődésházak száma — nem beszélve a klubokról —, melyekben ne találkozhatnánk vevőkészülékkel. Ez persze magában még nem sokat jelent. Előző megállapításunkhoz azonban hozzátartozik az is, hogy egyre növekszik ezekben az intézményekben, nyilvános helyeken a nézők, sőt a rendszeresen nézők száma. Jóllehet a televíziónézők között nagyon sok fiatalot találunk, de képviselteti magát az újjal nehezebben barátkozó idősebb korosztály is, mely szintén örvendetes jelenség. Tudvalevő, hogy hazánkban az egyre növekvő szabad idővel kell számolnunk. Az idősebbek esetében legalább olyan lényeges a szabad idő helyes felhasználásához megfelelő kulturális feltételek biztosítása, mint amennyire érvényes ez az ifjúság vonatkozásában.

Olyan adatok nemigen állnak még rendelkezésünkre, melyek az italboltok látogatottsága és a televíziónézők számának alakulásával kapcsolatban vonna le bizonyos következtetést. Tény azonban, hogy ilyen vonatkozásai is vannak és méginkább lehetnek a televíziónak.

Közismert tény, hogy a tv-tulajdonosokra — főleg az első időszak-

ban — az jellemző, hogy a műsorkezdéstől annak befejezéséig valóság-
gal odaszegeződnek a képernyő elé. A családok kapcsolata sok esetben
épp a tv miatt vált erősebbé. A munkaidő befejeztével a férj, illetve
feleség hazamenetelét az is sietteti, hogy jó műsor lesz otthon a tele-
vízióban. Hosszasan lehetne beszélni a televízió és a gyermek kapcsola-
táról is.

Televízió-ellenes nézetek Nyugaton

A tv vonzó tulajdonsága számos esetben szerencsés, bár igen
sok kritikai megjegyzés is illeti másrésről éppen emiatt. Hazai tapasztalataink is bőségesek, de külföldi példákat is lehetne hozni annak igazolására, hogy a televízió elterjedésének következtében csökken a mozi-,
színházlátogató, de a hangversenyek közönsége is. Olyan statisztikáink
is vannak, melyek a könyvtári olvasók, illetve a kölcsönzött kötetek
számának csökkenését mutatják. A nyugati országokban a televízió
megjelenése komoly konkurrenciaharcot robbantott ki. Megindult a
vetélkedés, melynek eredménye az lett, hogy egy sor filmvállalat, mozi,
színház beszüntette működését a tv-vel szembeni harcban elszenvedett
vereség miatt, de ennek eredménye, hogy a színházaknak korszerűsöd-
niük kellett, az előadások művészi színvonalát növelni kellett ahhoz,
hogy a közönséget meg tudják tartani, illetve vissza tudják hódítani.
A mozik esetében a korszerűsödést egy egész sor technikai vonatkozású
felfedezés alkalmazása jelenti. Ennek is köszönhető, hogy megjelent a
szélesvászon, a cineráma, a félkör és kör panoráma mozi, de a televízió
és a filmszínházak közötti vetélkedő eredményeképp beszélhetünk utóbb
úgynevezett „szagos mozikról” stb.

Főleg Amerikában találkozhatunk számos olyan televízió-ellenes
nézettel, melyek csak a negatív jegyekből vonnak le meglehetősen sa-
jatos következtetést. Túl azon, hogy valósággal dorgálják az embereket,
mert a tv miatt kevesebbet járnak színházba, moziba, koncertre,
könyvtárba, vendéglőbe, azt is felvetik, hogy a televízió „szellemi reny-
heségre” nevel és hogy „atomizálja” a társadalmat. (Lásd: Dobos Ist-
ván: „A tv drámai osztálya 1962. évi munkájának néhány tapasztalata”,
Rádió-televízió Szemle IV. 3—4.)

A nyugatnémet Günther Anders („Die Antiquiertheit des
München”, München 1957.) azt is veszélyesnek tartja, hogy a tv. által
minden *családias közelségbe* kerül az emberhez. Csatlakozik azokhoz,
kik az olcsó, kényelmes, házhoz szállított kultúrát megvetik, és egy „döb-
benetes” kérdést fogalmaz meg: hogyan öltözködjön az ember otthon,
hogy az istentisztelet közvetítését nézhesse. Valóban nem illő pizsamá-
ban, illetve pongyolában, papucsban, fotelbe süllyedve hallgatni az igét!
A televízió mintegy profanizálja az ember és az isten kapcsolatát.

Jellemző, hogy Nyugat-Németországban az egyházi istentiszteletek
közvetítésével külön intézet is foglalkozik (Hans Bredow Institut), az
utóbbi problémával kapcsolatban vonja le Günther Anders azt a követ-
keztetést, hogy a televízió a komoly dolgot komolytalanná teszi, a fel-
emelőt mindennapivá szürkíti.

William Belson, a Brit Rádiótársaság pszichológusa viszont

kimutatta, hogy a képernyőn való megjelenítés nem eredményez feltétlenül komolytalanságot. („The effects of television upon the interests and the initiative of adult viewers in Greater London”, London 1957.) Sőt nála azt is olvashatjuk, hogy 5 év alatt általában normalizálódik a tv-t nézők (tulajdonosok) gondolkodása, érdeklődése. Öt év kell szerinte ahhoz, hogy bizonyos vonatkozásokban függetleníteni tudják magukat az emberek a televíziótól.

A televíziót ellenzők tábora egyre ritkul ma már, hisz rádöbentek arra, hogy a televízió nem tudja, de nem is kívánja pótolni a hangversenyek, a színházak és a könyvek szülte élményt. Az emberi kapcsolatok kifejezési formáit gépesíteni sohasem lehet! Erre utal Dr. K a r l R ö s s e — M a j d a n is akkor, amikor többek között azt írja, hogy írógéppel leírni azt a felemelő, szívhezszóló szót, hogy s z e r e t l e k, szívtelenség még akkor is, ha ákom-bákom betűi vannak az illetőnek.

A kultúra valóban az ember legbesőbb énjéből fakad, és az is tény, hogy a közösségen át az ember legbensőbb énjéhez szól. A technika teljesen nem pótolhatja ezt a folyamatot, a kultúrát csak kiegészítheti, gazdagíthatja.

Ez ma már éppúgy természetes, mint az a tény, hogy a televízió nem csökkenti, hanem növeli az emberek kulturális aktivitását. C o f f i n hosszú ideig vizsgálta a tv-nézőket az aktivitás szempontjából és munkájában (Television's effects on leisure — time activities — I. Appl. Psychol. 1948. Nr. 32.) a következő megállapításra jutott: Azok a személyek, akik a televízió megvétele előtt napi 58 percet szenteltek az olvasásra, a tv megvásárlása után csupán 42 percet. Egyénileg azonban megállapította, hogy a tömegközlés eszközeinek igénybevételére fordított idő a napi 190 percről napi 267 percre növekedett, s ez a számadat a kulturális aktivitás növekedését jelenti. Coffin későbbi vizsgálatai, valamint C u n n i n g h a m és W a l s h (Videtown, 1948—1955., New York 1956.) megfigyelései bebizonyították, hogy azok a televíziónézők, akik a tv megvétele utáni kezdeti időszakban kevesebb időt szentelnek a korábbihoz viszonyítva a könyvek és folyóiratok olvasására, kb. egy év elteltével nagyobb intenzitással fordultak az olvasmányok felé. (Lásd: S i e k i e r y c z K l á r a: A tájékoztató, audió-vizuális eszközeinek hatása az olvasásra és könyvtár látogatottságára. Bibliotekarz 29. évf. 1962. I. 9—11.)

A televízió és népművelésünk

Nálunk is megfogalmazódott a kérdés, hogy vajon társa vagy vetélytársa a televízió a művelődési intézményeknek? Vajon képes lesz-e pótolni mindazt, melynek lehetőségét elveszi a televízió? Az intimitás, az atomizálás kérdése is felvetődött. A televíziót azonban ma már kulturális forradalmunk egyik legnagyobb vívmányának tartjuk, mely soha nem látott méretekben bővíti a művelődők körét, igen sok embernek először nyújt magasabb fokú természettudományos, de irodalmi és művészeti ismereteket is. Rendkívül nagy jelentősége van az úgynevezett „fehér foltok” felszámolásában, hiszen a legtávolabb eső településeken is odavonzza az embereket (a művelődéshez nem szokott embereket is!)

a képernyő elé és elindítja azt a folyamatot, mely a passzív szemlélőből aktív művelődővé alakít.

Ismeretes, hogy a falusi fiatalok városba özönlése a falu elöregedésének problémáját is felvetette. A fiatalok elvándorlásának okát pedig részben azzal kell magyaráznunk, hogy sok mai falu még nem képes a megnövekedett és tegyük hozzá egyre növekvő kulturális igények kielégítésére. Jóllehet bizonyos javulás tapasztalható a művelődési intézmények számának növekedésében (Heves megye 114 településén 104 művelődésház és számos ifjúsági klub működik!), de talán még nagyobb szerepet kap a „helyhezkötésben” a televízió, mely a megnövekedett igényeket is egyre inkább ki tudja elégíteni. Az a tény, hogy a legsikeresebb színházi előadásokat egyszerre látja a legtávolabbi település nézője a budapesti nézőkkel, hogy a képernyőn keresztül a legkiválóbb tudósok, művészek nyújtják át tudásuk legjavát... igen sokat jelent.

Igaz ugyan, hogy néhány elavult népművelési forma a televízió hatására elveszti az egyébként is kétes vonzerejét, azonban a haladás, a korszerűsödés, az egyre magasabb műveltségi szintű, igényű ember nem képes tapsolni a művészeti csoportok nivótlan műsorának, a száraz, unalmas előadásnak. Voltak ugyan olyan nézetek, amelyek az öntevékeny művészeti mozgalom halálát látták a televízióban, ma azonban már egyre nyilvánvalóbb, hogy se az öntevékeny művészeti mozgalom, se az ismeretterjesztés, de a könyvtári olvasómozgalomnak sem jelent ellenséget a televízió. Az úgynevezett hagyományos népművelési formák továbbra is szükségesek lesznek, sőt a televízió következtében elavult formák szelekciójával, új korszerű formák bevezetésével újabb tömegek meghódítása lesz lehetséges. Ha tehát versenyről, versengésről beszélünk, annak nemes vonatkozásait kell ez esetben kiemelni, melynek eredményeképpen a népművelés tömegbefolyása állandóan növekszik. Ennek oka nem utolsó sorban a televízióval való közvetlen és állandó kapcsolat, a televízió programjának beépítése a művelődési intézmény tervébe, a televízió által ügyesen alkalmazott különböző formák (szellemes szellemi vetélkedők, ügyes klubfoglalkozások, ötletes, gazdagon szemléltetett ismeretterjesztő előadások stb.).

Köztudomású, hogy a televízió néző passzív szemlélő csupán, de az embert a szemlélődés nem elégíti ki. Aktivitásra vágyik. Az intimitás, a túlzott családi elzárkózás se tartható fenn sokáig, csak átmeneti állapotnak tekinthető, hiszen az ember társaslény és a közösségi élet után, a kollektív szórakozás élménye után vágyik. A „bűvkörből” tehát előbb-utóbb azok is kitörnek, kik úgy látták, hogy igényüket a televízió is teljes mértékben ki tudja elégíteni. Hogyha a népművelés megtalálja a helyes utat a hagyományos népművelési formák és a televízió között, akkor igen nagyot lép előre. Az emberek televízió által felkeltett érdeklődése további kielégítést kíván, a képernyő nézése közben felvetődött kérdések válaszra várnak, az esetleges kételyek eloszlatásra, a kevésbé megértett problémák további magyarázatra. Mindez csak a hagyományos népművelés eszközeivel, az élő, eleven kapcsolattal, a passzív szemlélő aktivizálásával érhető el.

Hogyha azonban a differenciáltság problémájából indulunk ki, akkor is cáfolni lehet azokat a téves nézeteket, melyek azt állítják, hogy a televízió hatókörének bővülése maga után vonja, a hagyományos népművelési formák elsorvadását. Valamennyi előadó megfogalmazta már magában azt az igazságot, hogy soha nem szabad a közönség tudását túlértékelni, de helytelen lebecsülni is a hallgatóság intelligenciáját! Hogyan valósulhat meg ez az általános tétel a televízióban, mely egy ország nézői számára sugározza műsorait? Hiszen az előadó még 30—40 hallgató előtt is zavarban lehet, ha nem ismeri azok műveltségi szintjét, világnézeti hovatartozását, érdeklődési körét... Ha magas a mércéje és nem értik meg a hallgatók, nem éri el célját. Hogyha azonban túlságosan alacsony mércét állít maga elé és szinte semmi újat nem mond, akkor a hallgatók úgy érzik, hogy az előadó lenézi őket, lebecsüli tudásukat. Mindkét eset arra vezethet, hogy a hallgatók elmaradnak a további előadásokról.

A differenciáltság, mely 30—40 hallgató esetében is számos probléma melegágya lehet, méginkább az másfél millió esetében. Az igényességet a népszerűséggel, a szórakoztatást a neveléssel kell állandóan összefüggéseiben látni a televízió irányítóinak, műsorszerkesztőinek. Úgy kell népszerűnek, közérthetőnek, szórakoztatónak lennie, hogy a vulgarizálást, szakszerűtlenséget és elvi engedmények adását elkerülje. Mindig újat kell adnia, a tudományok legfrissebb eredményeit kell ismertetni, ugyanakkor sajátos eszközeivel (szemléltetési módok stb.) lehetővé kell tennie, hogy az új, az ismeretlen befogadására és rögzítésére alkalmas legyen a néző.

A televízió által felvetett kérdések általában rétegekhez, különböző korosztályokhoz szólnak. Így a műsorok összeállításánál eleve bizonyos differenciáltságot vesznek figyelembe. Közismert tény azonban, hogy különösen a televízióval való első találkozások annyira megfogják a nézőt, hogy nem válogat a különböző műsorszámok között, nem azt nézi, vagy nemcsak azt nézi, ami neki szól, hanem szinte mindent. A tv-újság az egyik vezető nyilatkozatát közölte legutóbbi számában azzal a kérdéssel kapcsolatban, miben látja a műsor megjavulásának nyitját. Az illetékes igen egyszerűen fogalmazta meg válaszát: ne nézzenek meg minden műsort! Nyilvánvaló ugyanis, hogy a gyermekeknek szánt adás pl. a felnőtt szemében túlságosan egyszerű, naiv, alacsonyszintű — bár a gyermek számára nagyon megfelelő és ez a fontos! Nem lehetetlen, hogy az a műsor, mely a falusi vagy tanyasi nézőknek sok újat mond, a városi néző számára unalmas.

A *korszerűség követelményei* is egy sor probléma fölvetését inspirálják. Jól tudjuk, hogy filmjeinknél, de a televízió által közvetített tv-játékokban, színházi előadásokban és egyéb műsorokban is az alkotók részéről érvényesül a korszerűség követelménye.

Joggal vethető fel azonban a kérdés, hogy beszélhetünk-e már a korszerű emberről, mely számára a korszerű produkciók készülnek? Rendelkeznek-e a nézők olyan általános műveltséggel, mely többek között feltétele lehet a korszerűségnek is? Értik-e a film-, a televízió

nyelvét? Ha a válasz nemleges, akkor igen komoly kontrasztot kell tapasztalni!

Kisfilmjeink és játékfilmjeink közül több szerez elismerést hazánk filmművészetének a külföldi fesztiválokon. Ugyanakkor ezek jó része a mi közönségünk előtt — mely számára született — megbukik. (Lásd: „Angyalok földje”, stb.) Sajnos nagyon sokan csak nézik, de nem látják a filmeket és bizony ez a felismerés a televízió nézők tekintélyes százalékára is vonatkoztatható. Új nyelvek születtek, melyeken hozzánk szólnak a különböző művészetek, úgy hogy ezeket a nyelveket nem ismerjük vagy nem ismerjük eléggé! A hagyományos népművelés segíthet a „nyelvtanításban”, a differenciáltságból adódó kérdések megoldásában is, de a számos egyéb vonatkozás közül emeljük még ki a művészeti ismeretterjesztés problematikáját.

Jelenleg a „színek gyilkosának” is nevezhetnénk a televíziót, hisz a különböző képzőművészeti alkotásokat bemutató úgynevezett tárlatvezetések rendkívül rossz tapasztalatokat eredményeztek. Igaz ugyan, hogy ez a műsor nem élményt akart nyújtani, hanem emlékeztetni kíván, de az alapok lerakása (színes televízió hiányában, valamint a művészeti alkotással való közvetlen kapcsolat híján) csak a hagyományos módszerekkel képzelhető el.

A televízió didaktikai funkciói

Pöggeler Franz a rádió, televízió és a felnőttképzés didaktikájáról írva (megj. *Erwachfevenbildung*, 1962. No. 1. 18—30.) felveti a kérdést, hogy vajon helyes-e egyáltalán a hírközlő eszközökkel kapcsolatba hozni a didaktikus-metódikus sajátosságokat. Létezik-e ilyen szempont? A televíziónak is, valamint a rádiónak egész más funkciókat kell teljesíteni! A szórakoztató műsorokban pl. a művészi élvezetnek kell dominálni, a tájékoztató adásokban (hírek, kommentár stb.) a publicisztikai fontosság, tárgyilagosság és érdekesség törvényeit kell szem előtt tartani és itt sem kapcsolható szerinte a didaktikussággal, mert a publicisztika célja az informálás, míg a didaktikáé és metódikáé a tanítás. Ugyanakkor azt is hozzáteszi, hogy a szórakoztató műsoroknál szerepet játszó dramaturgia viszont egy életfolyamatot akar élménnyé változtatni.

Most itt nem vitatjuk a kérdés feltevésének, illetve a sajátos reflektálásnak jogosultságát. Hiszen kézenfekvő, hogy az informáló, de a szórakoztató jellegű műsoroknak is igen gazdag didaktikai vonatkozása van! Megemlítjük azonban Pöggeler a didaktika és a dramaturgia kapcsolatáról szóló igen érdekes és az előző fejtegetésével szemben alapvetően ellenkező álláspontot megfogalmazó gondolatait, mely szerint drámai momentumok nélkül el sem képzelhetünk hatékony oktatási folyamatot (felfokozottság, feszültség, monológ, dialóg, meglepetés, csúcspont...). Maga a beszéd is — de főleg a vita — „dramaturgiával terhes”. Mindehhez azonban hozzá kell tenni, hogy magában az oktatási folyamatban egészen más a beszéd funkciója! A televízió didaktikájáról szólva az oktatás és az élet kapcsolata is felvetődik. U. i. az nyilvánvaló, hogy a televízió mindig a jelent, a márt nyújtja — hatékonyságának

éppen ez az egyik fontos befolyásoló tényezője. Az oktatásnak azonban több dimenzióban ható fogalommal kell foglalkozni az étellel. Ez a tény viszont a múlt szerepeltetésének igényét is szükségsszerűvé teszi. Walter Dirks véleménye is ide kívánkozik. (Erwachsfenbildung, 1962. No. 1.), ki úgy vélekedik a televízió didaktikai funkciójával kapcsolatban, hogy az képtelen alapképzést nyújtani, mivel a csak televízió útján képzett ember — a fent említett ok miatt — nem képes a különböző fogalmakról helyes képet alkotni. Szerinte a televízió arra alkalmas eszköz, hogy az emberekkel az originális világeseményeket ismeresse.

Az eddigiek is meggyőznek arról, hogy a televíziótól sem szabad csodát várni, bár az tény, hogy nagyon nagy didaktikai jelentősége is van. Ma már az is természetszerű, hogy a televízió se képes az élő oktatást teljes mértékben pótolni. Ezt a megállapítást egyébként alátámasztja az a tény is, hogy az iskola dialógikus jellegű, míg a televízióra a monológikus jelleg jellemző. Az eddigi kísérletek azt igazolják, hogy rendkívül jelentős segítője lehet mégis az oktatásnak, főleg akkor, hogyha a televíziós oktatást a hagyományossal kapcsoljuk össze.

A következőkben arra a kérdésre kívánunk választ adni, hogy a televízió milyen segítséget tud adni az alsó-, közép- és felsőfokú oktatásnak.

Az iskolatelevízióról

1964. igen fontos határhövel jelent a Magyar Televízió életében. Hosszas előmunkálatok után, hasznosítva a külföldi tapasztalatokat és az elmúlt évi szénzünet tapasztalatait, televíziósok és pedagógusok együttes tevékenysége folytán eljutottunk az iskolatelevízió megszületéséhez. Ismeretes, hogy a Szovjetunióban, nem beszélve a nyugati országokról, lényegesen előbb kezdte meg működését egyáltalán a televízió és tegyük hozzá, az iskolatv is, mint nálunk.

Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy egészen más okok hozták létre a nyugati tv-iskolákat, mint amelyek a mienket. A nyugati államokban a nagyfokú pedagógushány (főleg nyelvtanár!) és nem utolsó sorban az anyagi kérdések tették szükségessé az iskolatelevízió megszületését. Olaszországban, Japánban és nem utolsó sorban Amerikában különböző felméréseket végeztek ui., melyek azt igazolták, hogy a televíziós oktatás lényegesen előnyösebb anyagi szempontból, mint az új iskolák építése és felszerelése, a tanárok képzése és dotálása, stb.

A mi iskolatelevíziónk elsősorban a dolgozók iskoláiba járók — főleg az általános iskola VII—VIII. osztályos, valamint a középiskolás felnőtt tanulók — munkájának megkönnyítését, a tanult anyag jobb megértését és rögzítését kívánja elősegíteni. Mert igaz ugyan, hogy óriási léptekkel haladtunk előre a múlt káros örökségünk felszámolása terén, de még mindig nagyon sok a tennivaló. A mi idevonatkozó statisztikai adatunk világviszonylatban nem is a legrosszabb! Az UNESCO gondozásában megjelent új nevelési módszerekkel és technikákkal foglalkozó tanulmánykötet (Nouvelles méthodes et techniques

d'education -- Études et Documents l'Éducation, No. 48. Paris, UNESCO 1963.) előszavában többek között a következőket olvashatjuk: „A XX. század második felére kétségtelenül a tudományos kutatás olyan sikerei jellemzők, melyeket egy eddig soha nem látott technológiai fejlődés követ majd. Ennek csak akkor örvendhetnénk fenntartás nélkül, ha ugyanakkor az egyszerű elemi iskolába járástól megfosztott gyerekeknek és az írástudatlanságra kárhozott felnőtteknek az aránya nem lenne egyformán igazságtalanul magas...” Az említettek alátámasztására néhány adat is idekíváncozik. Az Egyesült Államokban ma már épp a televízió segítségével több mint ezer, míg Olaszországban negyvenezer analfabéta tanulja az írás-olvasás művészetét. Hozhatnánk példákat Japánból, de más országokból is bőségesen! Nem beszélve arról, hogy lényegesen magasabb számadatokat kapnánk akkor, ha az elemi ismereteket tanulókat is idevennénk.

A televízió az oktatás szempontjából rendkívül hasznos eszköz. Ismeretes, hogy iskoláinkban a tanulók munkáját mennyivel könnyebbé teszi az ún. audio-vizuális eszközök alkalmazása, mely számunkra szinte máig csak a filmet jelentette. A televízió és a film kapcsolatáról már igen sokat írtak, így e két audio-vizuális eszköz összevetése is szükségtelennek látszik. Ami tehát a film előnyeit jelenti didaktikai vonatkozásban, ugyanezt vonatkoztathatjuk a televízióra is. S hogy az audio-vizuális eszközök alkalmazásának - természetesen csak a filmről van szó! — didaktikai jelentőségére már a századforduló első évtizedében felfigyeltek, ezt igazolja egy valószínűleg pedagógus tollából (Révész M.) megjelent cikk, melyben a következőket olvashatjuk: „Azt, hogy mennyire nemesítők és hasznosak a gyermek kedélyére és lelkületére a mozgófénykép-előadások, bizonyítja az a tény, hogy ma már a kisebb iskolás gyermeket maga az iskola igazgatója vagy egyik tanítója elviszi csoportosan a mozgófényképes előadásokra, mellyel egyszersmind elismerik, hogy szükséges és elengedhetetlenül fontos növendékeiknek az ilyen előadások látogatása. Ugyanis a gyermek igen elvont és hiányos fogalmakat alkot magának az iskolában részben magyarázat, részben könyvek útján tanult leckéből.

Mennyire megkönnyíti azonban a tanító munkáját a mozgófénykép, midőn a gyermek a vetítövászon megelevenedve látja pl. a keleti népeket, egzotikus világtájakat, idegen népviseleteket, tengeri és vasúti kirándulásokat, sportokat, stb. Látja, miképpen keresik kenyerüket, látja a szokásaikat, egyes ünnepségüket a maguk valóságában és eredetiségében. Mindezt a gyermek, mint fentebb említettük, csak hallja az iskolában, de amit nyomban vagy elfelejt, vagy rosszul fog fel. Tehát a mozgófényképek útján szerzett ismeretek elvitathatatlan kiegészítő részét képezik az oktatásnak, mert azok útján a holt betű testet ölt a gyermek szeme előtt, fantáziája élénkül, felfogási képessége erősödik...” (Révész M.: „A mozgófénykép, mint pedagógia és a népművelés tényezője.” *Mozgófénykép Híradó*, 1908. március 15.)

A televízió megjelenítő ereje szintén igen közel áll a közvetlen tapasztaláshoz. A földrajz pl. valóságjellegét kap azon keresztül, hogy a tanuló maga előtt látja a távoli tájat, az embereket. Mozgásban, élet-

tel teli módon tud ábrázolni. Az irodalom is élővé válik a művek művészi tolmácsolásában, a fizika és egyáltalán a természettudományos tárgyak a rendkívül hatásos szemléltetés következtében...

Föltehető azonban a kérdés, hogy valóban úgy hat-e a televízió a nézőkre, mint ahogy mi azt elképzeljük? Eredményes-e didaktikai tevékenysége, előnyösebb vagy hátrányosabb az általunk hagyományosnak nevezhető iskolai neveléssel szemben? Egy öt éven át (1958—1963) tartó amerikai felmérés eredményeinek ismertetése kielégítő választ ad a felvetett kérdésekre.

Amerikában mintegy 400 kísérletsorozaton vizsgálták a fent jelzett időben az iskolatelevízió hatékonyságát úgy, hogy összevetést tettek az osztályban folyó (hagyományos) oktatással. Az eredmény igen érdekes: a televíziós oktatás bizonyult hatékonyabbnak a vizsgált csetek 21%-ában, a hagyományos oktatás hatékonyabb voltát 14% jelzi, míg az esetek 65%-ában nem tapasztaltak jelentősebb eltérést.

A kísérletek azt is igazolták, hogy a tanulók számára előnyösebb az audio-vizuális eszközök alkalmazása, mint a csak auditív, illetve csak vizuális eszközöké. Főleg a természettudományos tárgyak oktatásában mutatkozott igen hasznosnak a televízió. Az irodalomnál, történelemnél és filozófiánál inkább az élő szón, illetve a szóbeli kifejezésen van a nagyobb hangsúly. Míg az élő nyelvek televíziós oktatását vizsgálva arra a megállapításra jutottak, hogy jobb ugyan a hatékonysága az irodaloménál, de gyengébb a természettudományosnál. Hatékonyság tekintetében a kettő között foglal helyet.

Az amerikai televíziós oktatás elterjedését jelzi egyébként az a tény is, hogy már az 50-es években 4 szervezet foglalkozik azzal. (Televíziós Oktatás Közös Tanácsa — JCET —, az Amerikai Nevelésügyi Tanács Televíziós Bizottsága, a Rádió és Televízió Oktatási Szervezeteinek Nemzeti Szövetsége — NAEB —, és a Nemzeti Televíziós és Rádió Oktatási Központja — NETRC.)

Olaszországban, főleg a nagyszámú analfabéta miatt igen nagy jelentőséget tulajdonítanak a televízió didaktikai funkciójának. 1962-ben az adási idő egyharmadát (több mint 1000 órát — heti 38 órát! oktatási műsorok töltötték ki.

Olaszországban az igen nagyszámú analfabéták oktatásán túl ui. számolnak azzal a ténnyel is, hogy bár 14 év a tankötelezettség, nagyon sokan — rajtuk kívül álló okok miatt — 11 éves korukban már befejezik tanulmányaikat. Ez főleg azzal magyarázható, hogy a szülők nem vállalkozhatnak anyagi áldozatra, a lakóhelytől távoli középiskolába való taníttatásra. Épp ezért igen nagy jelentősége van a Telescuolának, melynek Italo Neri professzor az igazgatója. Olaszország számos helységében ún. „nézőközpontokat” szerveznek a helyi iskolai hatóságok, ahol a televízió oktatómunkáját pedagógusok (1 humán- és 1 reál szakos) egészítik ki. A tanár jelenléte lehetőséget nyújt arra, hogy a tanulók figyelmét irányítsa, illetve, hogy választ adjon az esetlegesen felmerülő kérdésekre. Így egészül ki, illetve válik teljessé a televízió didaktikai funkciója. Természetszerű az is, hogy a televízió oktató jellegű műsorát egyéni tanulásnak kell követni.

A tv segítségével tanulók előmenetelét a helyi pedagógusok jelentései alapján ellenőrzik, de az ellenőrzést szolgálja a speciális dolgozatok iratása is. Akik bekapcsolódnak a televíziós oktatás folyamatába, akár vizsgát is tehetnek. Ezek eredményessége szintén említésre érdemes. 1962-ben a 9000 vizsgázó közül 7000 (83%) felelt meg, s ez a szám maga is értékel!

Az oktatási jellegű műsorok között szerepel „*A tudomány küszöbén*” című tanfolyam, melynek célja a gimnáziumot végzettek pályaválasztását segíteni és betekintést engedni a felsőoktatási intézmények rendszerébe és módszerébe. A „*Nézzünk előre*” című hetenkénti műsor a középiskolák alsóbb osztályosainak nyújt tanácsokat.

A televíziós oktatásnak igen nagy jelentősége van nemcsak azok szempontjából, akik távol laknak az iskolától, de a betegek, a járni nem tudók szempontjából is.

Az iskolatelevízió a *tanítók és tanárok továbbképzésének* is máig legkorszerűbb eszköze. Az a tény, hogy a képernyőn a legkiválóbb pedagógusok szerepelnek, a kollégák számára is nagyon tanulságos lehet a képernyő előtt eltöltött idő. Jellemző azonban, hogy külön is gondolnak a pedagógusok televízió segítségével történő továbbképzésére. Több amerikai államban, így Texasban is folyik ilyen képzés, de említést kíván az olasz televízió „*az új középiskola*” című műsora is, mely elsősorban a tanároknak szól. Igyekszik megismertetni a pedagógusokkal a legújabb tanmeneteket, didaktikai módszereket, stb.

Az iskolatelevízió műsorának nézése közben sok emberben fogalmazódik meg a kérdés, hogy jó lenne újból elővenni a könyveket, mert ime a ma iskolája mennyivel többet ad és mennyivel többet kíván, mint az az iskola, melybe ő járt! Erre egyébként hazai példákat is lehetne hozni, hisz a „*Ki miben tudós*” és a különböző szellemi vetélkedők kapcsán felvetődő kérdések és a fiatalok rendszerint igen nagy tájékozottságot eláruló válaszai, hasonló gondolatokat ébresztenek. Az olasz televízió a nézőknek ezt az igényét is igyekszik teljesíteni. A „*Sohasem késő*” sorozat keretében 3 tanfolyam indult. Az analfabéta tanfolyamon az írás, olvasás és számolás tudományával ismerkednek meg a nézők, a második tanfolyam célja az, hogy rögzítse ezeket az ismereteket és ezzel megakadályozza az analfabétizmusba való visszaesést, míg a 3. az elemi iskolai képzettséggel rendelkezők számára nyújt tájékoztatást az irodalom, történelem, a földrajzi, állampolgári ismeretek, a szocialista élet szempontjai és a természettudományok területén.

Anélkül, hogy eltúloznánk a televízió jelentőségét, említésre érdemes az a tény is, hogy rendkívül nagy szerepe van és még nagyobb lehet a *felsőoktatásban* is, és hadd tegyük mellé, hogy legalább olyan szerep vár a televíziókra a *levelezőoktatás* segítségével. Legutóbb a Népszabadság is (1963. nov. 6.) beszámolt arról, hogy már nálunk is szerepet kapott a felsőoktatásban (orvosképzésben) a tv. „*Műtét — televízió*” című cikkben arról számol be, hogy hogyan tanulja 200 orvos-tanhallgató a képernyő előtt a Billroth II-t.

Nem véletlen, hogy először a sebészek oktatásához hívták segítségül a televíziót, hiszen a sebész a gyakorlati tudást csak nagyon sok

műtétnél való jelenléttel sajátíthatja el. Mivel azonban a műtőasztalt asszisztensek veszik körül, orvostanhallgatók számára alig van ott hely. A műtőlámpába beépített kamera viszont képes a képet más termekbe is, akár felnagyítva közvetíteni. A képek közvetítése közben a hangcsatornán keresztül a műtőorvos utasításait is hallgatni lehet.

Simon Gyula írásában (Felsőoktatási Szemle XII. 93.) egyelőre csak mint ötletről olvashatjuk, hogy a pedagógusképző intézetek a gyakorló tanítások megfigyeléséhez is milyen jól tudnák hasznosítani a televíziót. Nyilvánvaló, hogy az esetleges hibák korrigálása szempontjából igen fontos a gyakorló tanítások látogatása. Azonban az is ismeretes, hogy épp ezek az alkalmak váltják ki a jelöltből is a legtöbb feszültséget és a legjobb akarata és felkészülése ellenére sem tudja tudása legjavát adni. Egy rejtett kamera beépítésével azonban lényegesen változna a helyzet, sőt az osztályfőnöki órák intimitását is meg lehetne ennek segítségével őrizni. A televíziós „hospitálások” kétségkívül előnyéhez hozzátartozik még, hogy a másik teremben helyet foglaló hallgatókkal a vezetőtanár az észrevételeit azonnal közölhetné, sőt a filmre vett órát később, a tanárjelölt előtt is le lehetne vetíteni és így maga is láthatná — kénytelen lenne látni! —, hogy milyen hibákat követett el, illetve hogyan valósultak meg elképzelései. Sajnos, nálunk még az ipari televízióknak igen csekély a didaktikai alkalmazási területe, pedig a külföldi példák azt igazolják, hogy érdemes lenne többen törődni azzal.

Amerikában a Pennsylvániai Állami Egyetem 1954-től 1958-ig tanulmányozta a televízió hatékonyságát a felsőoktatás vonatkozásában. Az említett egyetem épületében zárt áramkörű tv-szolgálatot létesítettek. A 13 televízió keresztül 3700 hallgató részesült rendszeres oktatásban. Előbb egyszerűen fényképezték az előadást az oktatóteremben, később a kamerát közvetlenül az oktató elé vitték és úgy fényképezték. A képet aztán a következő termekben figyelték a hallgatók. Előbb itt is az volt a helyzet, hogy a hagyományos módszer hívei bíralták az újat. Bírálatauk lényegét úgy foglalhatjuk össze, hogy a közvetlen kapcsolatot hiányolták, melynek feltétlenül meg kell lenni az előadó és a hallgató-sága között. Kifogásukat azzal indokolták, hogy a hallgatók így kérdéseket se tehetnek fel, mert a képernyőtől hiába várnák a választ! Valóban történt is némi módosulás. A televíziós módszert ui. a hagyományos módszerrel egészítették ki oly módon, hogy a termekben egy-egy oktató is jelen volt, kihez kérdéseket intézhettek a hallgatók. A négy-éves kísérlet eredményeképpen olyan tapasztalatok születtek, hogy a televíziós módszerrel háromszor annyi tananyagot lehetett elvégezni, mint a hagyományossal. Az előadók jobban felkészültek és a hallgatók sem zavarták az előadást kérdéseikkel. Az is megállapítást nyert, hogy a televíziós hallgatók a vizsgán éppúgy megállták helyüket, mint a hagyományos módszerrel tanulók.

A levelező oktatásban hazánkban is sokkal inkább hasznosítható lehetne a televízió. Ismeretes ui., hogy egyetemünk, főiskolánk hallgatói közül 45,5% (27 071) tanul esti és levelező tagozaton — nem számítva a csak nappali képzést nyújtó intézmények hallgatóságát. Ez a számadat maga is jelzi a probléma felvetésének életszerűségét. A jelenlegi

levelező oktatásnak nagy problémája a hallgatók és az intézmény közötti nagy távolság, mely lehetetlenné teszi a gyakori (ha nem is állandó) kapcsolatot és arra kényszeríti a hallgatókat, hogy csak a jegyzetekre, illetve tankönyvekre támaszkodjanak a felkészüléskor. A konzultációk adnak ugyan némi segítséget, de megközelítően sem tudják pótolni, amit a levelezők a nappali hallgatókkal szemben elmulasztanak (magyarázat, bemutatás, gyakorlás...).

Miklós Imre tanulmányában (A televízió alkalmazása a felsőoktatási intézmények levelező oktatásában. Felsőoktatási Szemle XII. 462.) azt olvashatjuk, hogy a televízió „lényegénél fogva szinte egyenesen a „távoktatás” céljaira teremtett eszköz. Közismert és jellemző tulajdonságai különösen alkalmassá teszik a levelező oktatásban való felhasználásra.” (I. m. 462.)

Miklós Imre tehát a hallgatók és az intézmény közötti távolság áthidalásának eszközét véli felfedezni a televízióban, de úgy érezzük, hogy talán többet vár a televízótól, mint amennyire az képes. A személyes kapcsolat ui. az oktatás eredményének egyik fontos tényezője, ezzel az eszközzel sem biztosítható. Kétségtelenül sokat segíthet a televízió a levelezőknek a vizuális segédeszközök felhasználásában, gyakorlati foglalkozások, üzemlátogatások közvetítésével, gazdag szemléltetési lehetőségeivel stb., sőt igazat kell adnunk abban is, hogy a televízió segítségével az idegen nyelv oktatást is kötelezővé tehetnénk levelezőink számára. Tudvalevő ui., hogy a levelezők épp olyan oklevélet nyerne, mint a nappali hallgatók, de a felkészültségük aránya egyáltalán nincs egyensúlyban. A hallgatók távoktatásának világviszonylatban már igen jelentős sikerei vannak. A Szovjetunióban, Lengyelországban, de Amerikában, Japánban, Franciaországban, Olaszországban és Angliában is azt igazolják az eddigi tapasztalatok, hogy a levelező oktatás szempontjából is rendkívül hasznos a televízió. Ennek dokumentálására hadd álljon itt néhány adat:

Csikágóban Televíziós Kollégiumot indítottak 1956-ban azzal a céllal, hogy a város felnőtt lakossága számára lehetővé tegye egyes szakon a bölcsész oklevél megszerzését csak tv. útján, más szakokon pedig a televízióval kombinálva az oktatást. A 3 éven át tartó kollégiumban 27 főiskolai tárgyat oktattak. Jellemző, hogy a felvételi vizsgán megfelelt, beiratkozott felnőtt hallgatók 65%-a a vizsgákon is megállta a helyét. Említést kíván az a tény is, hogy a hallgatók kétharmad része nő volt, többnyire háziasszony.

A New Yorki Egyetem ún. „Hajnali szemesztert” indított a nagyközönség számára, melyben előbb (1961) összehasonlító irodalmat tanítottak, majd újabban fizikát, szociológiát, pszichológiát, latint, görög nyelvet és irodalmat és történelmet is. A tanfolyam sikerére jellemző, hogy megszakítás nélkül folyik az adás még ma is és a beiratkozottakon kívül 100 000-nél is több néző figyeli. S ez a tény sem hagyható figyelmen kívül, hisz az egyetemi program sugárzása nagymértékben gazdagítja a televízió műsorát, tudományos ismereteket nyújt a széles néptömegek számára is.

Ismeretes, hogy nálunk is milyen nagy népszerűsége van a külön-

böző ismeretterjesztő műsoroknak (az elsősorban ifjúság számára sugárzott „100 kérdés — 100 felelet”-nek, a „Kukkantó”-nak, a „Panoptikum”-nak, „Parabolá”-nak, „Pallas”-nak, „Irodalmi klub”-nak, „Zenekedvelő gyerekek klubja”-nak, stb.), melyek didaktikai vonatkozásban szintén nagyon sokat tesznek.

Az áttekintő-tájékoztató jellegűnek szánt tanulmányból is kitűnik, hogy a televíziónak igen-igen nagy szerepe van, illetve lehet az oktató munkában. A tanulmány terjedelme nem tette lehetővé, hogy behatóan foglalkozzék egy-egy részletkérdéssel, mint amilyen pl. a szemléltetéssel kapcsolatos szerepe a televíziónak, stb. A fentiekből is látszik azonban, hogy sokoldalú előnye ellenére sem szabad túlbecsülni a televízió lehetőségeit, és azt vélni, hogy a televízió felváltja a pedagógust az iskolában.

I R O D A L O M

- Berencz János: A szocialista esztétikai nevelésről. (Az Egri Tanárképző Főiskola Füzetei, IX. Eger, 1963.)
- Das Bild das eine Sprache spricht. (Heuschel, Berlin, 1962.)
- The College Experience. (Teaching by Television. Ford Foundation, New York, 1961. 19.)
- Cserés Miklós: Rádiószínház — tv-színház. Donatov és Leontyev: A hallgatás dramaturgiája. (Filmvilág, 1963. VIII. 1.)
- Dobos István: A TV drámai osztálya 1962. évi munkájának néhány tapasztalata. (Rádió és Televízió Szemle, IV. 3—4.)
- Fernsehen der Kinder. (Psychologische Praxis, 33. Basel—New York, 1962.)
- Film — Rundfunk — Fernsehen. (Das Fischer Lexikon, 9. — 1958.)
- Győry Gábor: A film és a televízió a nevelésben. (Magyar Pedagógia, 1963. III. 307.)
- Győri Gábor: Az audio-vizuális oktatás a ma és a holnap iskolájában. (Köznevelés, XIX. 13—14.)
- Karl Heinrich: Die technischen Mittler im Unterricht. (Material- und Nachrichten-Dienst („Mund”). No. 89. 1958. IX.)
- Johnson, E. I.: The Mass Media and Adult Education. (Handbook of Adult Education in the United States. Chicago, 1960.)
- Kelemen Endre: Pedagógiai funkciók a televízió néhány ifjúsági ismeretterjesztő műsorában. (Rádió és Televízió Szemle, V. 1.)
- Kreitlov, B. W.—Edwards, W. P.: Effectiveness of Lecture. Bulletin and Film in adult Settings. (Chicago, 1962.)
- Lelkes Éva: Egy új és mostoha műfaj: a televízió. (Valóság, 1961. II. 73.)
- Morvay István: A képernyő pedagógiája. (Köznevelés, XIX. 13—14.)
- Nouvelles méthodes et techniques d'éducation. (Études et Documents d'Éducation, No 48. Paris, UNESCO, 1963.)
- Italo Neri: Wider Horizons for All Ages. (The Times, Educational Supplement, 1963. febr. 22. 347.)
- V. I. Poltorak—A. M. Gelmont: A televíziós oktatás megszervezésének egyes kérdései a világ legnagyobb tőkés országaiban. (Szovjetszkaja Pedagogika, 1962. 8. 104.)
- Pöggeler, Franz: A rádió, a televízió és a felnőttképzés didaktikájáról. (Erwachfeuenbildung, 1962. No. 1.)
- Révész M.: A mozgófénykép, mint a pedagógia és a népművelés tényezője. (Mozgófénykép Híradó, 1908. III. 15.)
- Siehierycz Klara: A tájékoztatás audio-vizuális eszközeinek hatása az olvasásra és a könyvtárak látogatottságára. Bibliotekarz, 29. évf. 1962. I.
- Simon Gyula: A televízió alkalmazása a felsőoktatásban. (Felsőoktatási Szemle, XII. 93.)
- G. E. Vugow: Az iskolai televízió kérdései. (Szovjetszkaja Pedagogika, 1960. 9. 110.)
- Erich Wasem: Presse, Rundfunk, Fernsehen, Reklame pädagogisch gesehen. (Ernst Reinhardt, München—Basel, 1959.)